

nika izjavilo je kako sami sebe vide kao najveći rizik u svom životu i kao najveću prepreku svojoj sreći i uspjehu. Sreću su opisali kao rezultat individualne volje, dostižnu kontrolom negativnih misli, kroz »terapeutsku samotransformaciju« po uzoru na priručnike za samopomoć.

Knjiga *Coming Up Short: Working-Class Adulthood in an Age of Uncertainty* donosi nam sliku mladih Amerikanaca iz radničke klase kao osoba neizvjesne egzistencije, života obilježenih nesigurnošću i rizikom, često prepuštenih samima sebi i svojim sposobnostima da pokušajima vrlo zahtjevnih (re)konstrukcija identiteta oblikuju svoj život i identitet odrasle osobe, kidajući pritom mnoge veze solidarnosti i zajedničkih identifikacija. Iako svjedoci američkih specifičnosti, brojni nalazi i perspektive iz te knjige Jennifer M. Silva mogli bi se pokazati prilično važnima i u europskom kontekstu, pa i za Hrvatsku, bez obzira na to što se mladi u Hrvatskoj znatno više oslanjaju na obitelj nego što je to slučaj s mladima u SAD-u. Visoka stopa nezaposlenosti mladih, školovanje koje za mnoge ne vodi do radnog mjesta u struci, povećana nesigurnost u odrastanju kao i izostanak političke mobilizacije za poboljšanje statusa – sve su vidljiviji izazovi i mladima u Hrvatskoj.

Augustin Derado

*Institut društvenih znanosti Ivo Pilar,
Centar Split*

Sonja Podgorelec, Sanja Klempić Bogadi

Gradovi potopili škoje – promjene u malim otočnim zajednicama

Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, 2013, 189 str.

Knjigom *Gradovi potopili škoje – promjene u malim otočnim zajednicama* sociologinja Sonja Podgorelec i geografkinja Sanja Klempić Bogadi predstavljaju predstavljati svoja istraživanja društvenih, populacijskih i posebice migracijskih karakteristika otočne populacije u Hrvatskoj. Knjiga je jedan od rezultata višegodišnjega, sveobuhvatnog i kompleksnog istraživanja skupine sociologa, geografa i demografa iz Instituta za migracije i narodnosti u Zagrebu koji se bave proučavanjem unutarnjih i vanjskih migracija s hrvatskih otoka i na otoke. Dodatno, S. Podgorelec se bavila problematikom kvalitete života i starenja, a rezultati su objedinjeni u njezinoj ranijoj knjizi *Ostarjeti na otoku: kvaliteta života starijega stanovništva hrvatskih otoka* (Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, 2008). Nova se knjiga nastavlja na prethodno objavljena istraživanja pridonoseći korpusu izdanja o otočnoj problematici donoseći vrlo pregledno nove bitne uvide u društvenu, populacijsku, ekonomsku, sociokulturnu, sociopsihološku i identitetsku dimenziju života na otocima. Knjiga je nastala kao rezultat znan-

stvenog rada na proučavanju i analizi dostupne literature, proučavanja demostatističkih podataka iz popisa stanovništva, analize sekundarnih izvora i komparacije s dosadašnjim istraživanjima te posebice kao rezultat terenskog istraživanja provedenog 2011. godine na otocima šibenskog akvatorija, Prviću, Zlarinu, Krapnju, Kapriju i Žirju, kojim je bilo obuhvaćeno 20% stalnog stanovništva tih otoka prosječne dobi 55 godina starosti. Glavni je cilj istraživanja bilo analizirati i doznati kako se mijenjao način života u malim otočnim zajednicama u proteklih više od pola stoljeća (pedesetih godina 20. stoljeća naovamo).

Tijekom terenskoga rada S. Podgorelec i S. Klemić Bogadi provele su empirijsko istraživanje putem anketnog upitnika i dubinskih intervjua, čime su nastojale analizirati i opisati te razumjeti i interpretirati život na otocima iz pozicije istraživačica koje dubinski poznaju otočnu problematiku i problemu pristupaju sustavno i holistički. Dodatno su autorice vrijedno fotodokumentirale pojedine aspekte otočnog života te su znanstvenu analizu upotpunile proznim i poetskim citatima koji vjerno oslikavaju sociopsihološke, tj. subjektivne, doživljajne, komponente života otočana. Sam naslov knjige određen je citatom izjave jedne ispitanice, stanovnice Zlarina, koja je rečenicom »Gradovi su potopili škoje« sažela svoj stav o nesustavnom regionalnom razvoju Hrvatske, gdje se preferirala urbanizacija i industrijalizacija na obali, dok su istodobno otočne

ruralne zajednice i njihove tradicijske aktivnosti marginalizirane i zanemarivane, što je rezultiralo nerazvijenošću i zaostacima otoka kao društvenoga, gospodarskog i demografskog prostora primorske regije u proteklih pedesetak godina.

Autorice su u knjizi najprije predstavile glavne odrednice i definicije predmeta istraživanja – »malog otoka«, otočnog života, »otočnosti« – kroz uzajamni i poredbeni geografsko-sociološki istraživački pristup analizi dimenzija inzularnosti. Jedna je od premisa bila kako su višedesetljetne nepovoljne gospodarske prilike bitno predodredile suvremeno demografsko stanje proučavanih otoka, koje odlikuje visoka stopa depopulacije, smanjenja nataliteta i starenja stanovništva, što zbog narušenosti demografske strukture i prirodne depopulacije, što zbog mehaničkog odljeva (odseljavanja) otočana. Nepovoljna ekonomska situacija još uvijek predstavlja glavni potisni migracijski čimbenik (uz nepostojanje prilika za adekvatan nastavak školovanja). Time i proces ubrzanog starenja stanovništva (p)ostaje dominantan aspekt života u svim proučenim otočnim zajednicama. Podatak da su u razdoblju od 1948. do popisa stanovništva 2011. šibenski otoci izgubili gotovo 80% svog stanovništva ocrtava drastično smanjenje otočne populacije.

Ipak, unatoč gotovo istovjetnim uvjetima socioekonomskog i sociodemografskog razvoja istraživanjem se upravo migracijsko iskustvo pokazalo glavnom razlikovnom odrednicom me-

đu današnjim stanovnicima spomenutih otoka. S. Podgorelec i S. Klempić Bogadi naglašavaju kako je migracijsko iskustvo značajan sociokulturni aspekt života cjelokupnoga otočnog stanovništva, a posebice onoga autohtonog koje je imalo to iskustvo. Transformacija malih otočnih, i ruralnih, zajednica odvijala se tj. u bitnome je bila obilježena privlačnim utjecajem većih gradova na kopnu u koje je otočno stanovništvo komutiralo, cirkuliralo te privremeno ili trajno iseljavalo. Dio stanovništva se po završetku radnog vijeka (u zemlji ili inozemstvu) vraćao na otoke, a na njima je prisutan i mali broj onih doseljenika neotočnog podrijetla koji su na otok doselili u razdoblju umirovljenja, zbog posla ili pak obiteljskih (bračnih) razloga. Bez obzira na sezonski boravak turista i rodbine, ili trajnije doseljavanje na otoke, (e)migracija s otoka ipak ostaje kontinuiranom konstantom otočnog života, a u knjizi se zaključuje kako je useljavanje na otoke i danas gotovo marginalno.

Autorice pojašnjavaju kako se razlike u migracijskim iskustvima reflektiraju u razinama ostvarenosti društvenih mreža i društvenog kapitala te osjećaja pripadnosti relativno homogenoj i povezanoj lokalnoj otočnoj zajednici, gdje su različiti sociokulturni habitusi i (migrantsko) iskustvo življenja izvan otoka pridonijeli postupnom mijenjanju otočnog načina života. Time otoci već dugi niz desetljeća nisu više mjesta izoliranosti i autarhičnosti (što se, prema autoricama, ionako nameće

samo kao mitologem), jer današnje prometne linije i suvremene tehnologije omogućuju relativno stabilnu povezanost otočnog stanovništva s onim na kopnu. Iako je otok još uvijek glavni orijentir života otočana, a dijelom i njihovih potomaka koji su iselili na kopno, no otok redovito posjećuju, autorice zaključuju kako je realnost takva da će bez dodatnih ulaganja u infrastrukturu, poticanja novih i tradicionalnih gospodarskih aktivnosti i boljeg povezivanja otoka s kopnom, stanovništvo na otocima i dalje stari i iseljavati, a male otočne zajednice izumirati. Stoga je nužna sustavna osmišljena politika kojom će otoci od perifernih i marginaliziranih prostora, od društvenog i gospodarskog zanemarivanja i cikličke, sezonske, romantizirane turističke fascinacije (i eksploatacije), postati upravo mjestima autohtonog, ali i modernog i umreženog te uravnoteženoga gospodarskog i društvenog razvoja. U tome presudnu ulogu ne smije imati konceptualizacija kojom se otoci percipiraju izoliranim mjestima koja obavljaju funkciju »spavaonica« za veće urbane centre na obali, ili pak »netaknutih prirodnih ljepota« za stihijski turizam. Otoke treba razumjeti kao mjesta poticanja i ulaganja u tradicionalna zanimanja – vinogradarstvo, pomorstvo, ribarstvo, maslinarstvo, stočarstvo, spužvarstvo i koraljarstvo (kao i planske investicije u ekopoljoprivredu i selektivne oblike turizma, npr. sportski), koja uz oslanjanje na lokalne resurse, ali još više državnu skrb i poticaje kroz strukturnu

financijsku potporu tim gospodarskim aktivnostima, postaju mjesta razvoja, prepoznatljivosti i sociodemografske revitalizacije.

Dio istraživanja posvećen je upravo načinu na koji otočani doživljavaju i prihvaćaju »pridošlice«. Posebice je zanimljiv kontekst u kojemu je tek četvrtina ispitanika ona koje se može smatrati autohtonima, jer »oduvijek žive na otoku«. Na temelju iskustava preostalih »doseljenih« ispitanika autorice razvijaju tipologiju otočkih migranata razlikujući stanovnike nemigrante, iseljenike povratnike/cirkulante, povratnike umirovljenike te tzv. »migrante životnog stila«, koji na otoku dolaze zbog »ostvarenja bolje kvalitete života«. Zaključuju kako »odnos prema strancima na šibenskim otocima uglavnom je odnos prihvaćanja, a djelomice i ponosa što su [stranci] postali dio njihove zajednice«, iako je broj stranaca relativno malen (str. 50). Zanimljivo je i kako bi većina otočana htjela imati mogućnost odlučivanja o tome tko dolazi na otok te kontrolu nad mogućim utjecajima i promjenama koji doseljenici donose. Na taj način otočani zapravo žele očuvati duh familijarnosti, bliskosti zajednice i percipirane sigurnosti, zdravlja i kvalitete života koju im otok još uvijek omogućuje. S jedne strane, zbog svijesti o demografskoj ugroženosti otočani sve više prihvaćaju strance u nadi da će to omogućiti socioekonomski opstanak i demografsku revitalizaciju njihovih zajednica, uz svjesnost da zasad tamo nedostaju strukturni uvjeti koji bi use-

ljenike »zadržali« za stalno. S druge, vlastito migrantsko iskustvo mnogih ispitanika izaziva ambivalentan stav spram novih došljaka, kao onih koji su dobrodošli, ali tek uz uvjet prilagodbe postojećem obrascu otočnog načina života.

Knjigom *Gradovi potopili škoje – promjene u malim otočnim zajednicama*, na primjeru šibenskih otoka, autorice su dale analitički pregledan i sveobuhvatan prikaz, ali i sintezu problematike života malih zajednica na hrvatskim otocima, prikazujući njihov povijesni i suvremeni društveni i gospodarski razvoj. Originalan metodološki pristup i razina vrsnosti analize primjenjiva pri proučavanju svake otočne zajednice treba biti temelj za daljnji rad znanstvenika na otočnoj problematici. Knjiga svojim rezultatima i zaključcima može biti korisna ne samo znanstvenicima i stručnjacima koji se bave otocima, nego i predstavnicima nacionalnih, regionalnih i lokalnih vlasti odgovornih za osmišljavanje i provedbu određenih politika i mjera regionalnog razvoja, u ovom primjeru otokâ i otočne populacije. Ujedno, zbog načina na koji je napisana i opremljena (grafički dizajn, fotografije, stihovi i slično) može biti zanimljiva podjednako otočnoj kao i široj zainteresiranoj javnosti.

Drago Župarić-Iljić

*Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb*